

INTRYGII... PRZEBRANIA... **Księga Estery i jej przesłanie teologiczne**

Księga Estery w Biblii Hebrajskiej zaliczona jest do zwojów, w Biblii chrześcijańskiej – należy do grupy ksiąg historycznych. Czas napisania jest trudny do określenia, przyjmuje się II-I w. przed Chr. (2 Mch, ok.50r., zna święto żydowskie zwane „dzień Mardocheusza”). Kanoniczność Księgi Estery była dyskutowana przez Żydów, ale Księga została włączona do kanonu już na tzw. soborze w Jabne (90r.). Uznano jej wartość religijną, dlatego, że uchodzi za dzieło historyczne z czasów prześladowań Żydów i także dlatego, że uprawomocnia żydowską zabawę ludową. W kręgach chrześcijańskich Księga Estery budziła wiele wątpliwości: brak w niej imienia Boga (wprowadził tekst grecki, późniejszy), Księga nie jest wzmiankowana w NT, nie jest wykazywana w katalogach chrześcijańskich pierwszych wieków, przedstawia podstawy święta Purim, które nie jest znane nie jest obchodzone wśród chrześcijan. Kościoły wschodnie zwlekały z włączeniem Księgi Estery do spisu ksiąg kanonicznych. Kościoły zachodnie włączyły ją do kanonu w IV w.¹

Księga jest opisem epizodu z życia dworskiego króla Aswerusa (Ahaszwerosza w formie greckiej Kserksesa), w którym zasadniczą rolę odgrywa Estera, młoda Żydówka i jej stryjeczny brat i zarazem opiekun, Mardocheusz. W Księdze Estery chodzi o powiązanie losów bohaterów z historią Izraela. Dlatego też rodowód Mardocheusza sięga króla Saula, a Haman jest potomkiem Agaga, króla Amalekitów, oszczędzonego przez Saula (1 Sm 15,7-9). Narracja Księgi obejmuje 12 lat (od 2-go roku panowania Kserksesa do 13 roku jego panowania, od Nowego Roku do święta Purim²). Księga podaje szereg faktów historycznych, ale sposób ich zestawienia jest dowolny. Nie wszystkie imiona i nazwy są godne z podawanymi przez historyków. Także wzmianka, że opisywane wydarzenia są podstawą ustalenia Święta Purim wydaje się być dodatkiem późniejszym. Być może, autor chciał napisać opowiadanie czytane w synagodze w Święto Purim.

. Księga zawiera różne anegdoty, swobodne opisy, dekryty zestawione w dowolny sposób.

¹ Samuel Pagán, *Księga Estery*, tłum. E.Burska, w: *Międzynarodowy Komentarz Biblijny do Pisma Świętego*, red.W.R.Farmer, rednaukowy wyd.pol. W.Chrostowski, Vocatio, Warszawa 2000, 607.

² A.Tronina, *Księga Estery*, w: *Ksieha Tobiasza, Judyty, Estery*_Biblia Lubelska, KUL, Lublin 2001, 172-173.

Księga Estery zachowała się w dwóch różniących się tekstach: hebrajskim i greckim (zawartym w kodeksach B, A i S. Tekst grecki jest obszerniejszy, zawiera 6 fragmentów, jakich nie ma tekst hebrajski. Są to: sen Mardocheusza, edykt Amana przeciwko Żydom, modlitwa Mardocheusza i modlitwa Estery, opis audiencji Estery u króla, dekret korzystny dla Żydów, objaśnienie snu przez Mardocheusza. Tekst grecki nadaje Księdze charakter religijny, 42 razy przywołuje imię Boga (Bóg lub Pan). W wersji greckiej, tekst hebrajski poprzedzony jest opisem snu Mardocheusza (którego treść wykorzystuje jakieś podanie perskie związane z radosnymi obchodami noworocznymi, by zilustrować zwycięstwo Boga nad tymi, którzy władają światem)³, zakończony jego wyjaśnieniem, stąd możnaby Księgę Estery (wersję grecką) zaliczyć do utworów o charakterze apokaliptycznym, ponieważ takie zwykle bazują na odczytywaniu snów⁴.

Poza rolą związaną z antycypacją przyszłości, Księga Estery ma oparcie w doświadczeniu. Zawiera bowiem świadectwo dotyczące zarzutów stawianych Żydom: „pewien naród rozproszony i odłączony od narodów we wszystkich państwach [...], prawa jego są inne niż każdego innego narodu. Praw króla oni nie wykonują...” (Est 3,8). Te sformułowania nie są zgodne z prawem perskim. Persowie gwarantowali Żydom zachowanie prawa; Księga Estery odzwierciedla raczej sytuację w środowisku greckim, dlatego może przesunąć czas swego powstania na ok. III w. przed Chr.. Siła przemawiania Księgi Estery wyraźnie oddziałują na pokolenia, którym znane jest hitlerowskie ludobójstwo i inne zbrodnie. Szokujące jest zakończenie Księgi – król Aswerus wydaje dekret zezwalający Żydom wykonanie egzekucji na tych, którzy planują zgładzenie narodu żydowskiego. Ofiarą tego odwetu miało paść siedemdziesiąt pięć tysięcy ludzi⁵.

W tekście hebrajskim bohaterami są Estera i Mardocheusz, w greckim głównym bohaterem jest Bóg. Dłuższy tekst grecki bywa traktowany jako uzupełnienie tekstu hebrajskiego, albo jako pierwszy komentarz do Księgi Estery⁶. Sobór Trydencki za podstawę przyjął hebrajski tekst Księgi Estery poszerzony o dodatki tekstu greckiego; taki tekst Księgi Sobór Trydencki uznał za i kanoniczny natchniony⁷.

³ A. Tronina, *Księga Estery*, 173.

⁴ P. Beauchamp, *Pięćdziesiąt portretów biblijnych*, tł. K. Lukowicz, WAM, Kraków 2001, 237.

⁵ P. Beauchamp, j.w., 237-238.

⁶ S. Grzybek, *Teologia Księgi Estery*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 41.5 (1965), 203-204.

⁷ S. Grzybek w *Teologia Księgi Estery* podaje kanon Soboru Trydenckiego dotyczący Księgi Estery: Den 784.

1. Treść Księgi Estery

Wielka, wystawna uczta wydana została przez króla Aswerusa z racji inauguracji rządów dla wielmożów perskich (uczta trwała 180 dni); ma ona zwrócić uwagę na treść teologiczną zawartą w opisie ucztowania. Uczta królewska, objawiająca przybyłym przepych bogactwa króla jest zapowiedzią eschatologicznych rozkoszy, jakie czekają wybranych. Opis bogactwa pałacu przypomina dawny splendor świątyni jerozolimskiej, a siedmiodniowe przyjęcie na dziedzińcu pałacu przypomina 7-dniową liturgię w świątyni. Splendor pałacu króla jest jednak nikłym odblaskiem teraz stłumionej chwały świątyni jerozolimskiej. Pod obrazem ziemskiego władcy ukryta jest tęsknota za królestwem Boga.

„Picie dokonywało się, zgodnie z królewskim dekretem, bez przymusu” (Est 1,8). Słowo „dekret, prawo” występuje w TH (tekście hebrajskim) 20 razy. Perskie dekryty królewskie były liberalne; jednak najbardziej liberalne dekryty mogły być parodią Prawa Bożego, jeśli nie liczyły się z głosem sumienia⁸.

Na ucztę wezwana została przez króla królowa Waszti. Królowa skorzystała z prawa zakazującego przymus i odmówiła przybycia i wzięcia udziału w uczcie. Król chciał pokazać ludowi i książętom piękną Waszti w koronie, chciał wystawić żonę na widok całego ludu. Ponieważ Waszti odmówiła królowi i ponieważ takim postępowaniem mogła dać przykład nie-subordynacji mężatkom w królestwie, zaproszeni poradzili królowi, by specjalnym dekretem oddalił Waszti i uregulował władzę męża nad żoną. Waszti została ukarana odsunięciem od tronu. W królestwie zaczęło się poszukiwanie kandydatki na królową, trwające 4 lata (od 2-go do 7-go roku panowania króla - Est 1,3 i 2,16).

W haremie władcy znajdowała się też Żydówka Hadassa (=mirt) o drugim imieniu (babilońskim) Estera i ona, decyzją władcy, zajęła miejsce Waszti jako królowa (król nie wiedział jednak, że jest Żydówką).

Niemal równocześnie (według TH) dwaj eunuchowie uknuli spisek na króla. Mardocheusz, który o tym się dowiedział, poprzez Estere, przekazując jej treść poznanej sprawy, uratował życie królowi. Księga nie wspomina o żadnym nagrodzeniu Mardocheusza za wykrycie spisku, jedynie, że król kazał napisać w księgach o tym wydarzeniu, by zachować od zapomnienia lojalność Mardocheusza.

Po tych wydarzeniach pierwszym ministrem w państwie Aswerusa został Haman. Zgodnie z nakazem króla, Hamanowi należało się kłaniać i przed nim klękać. Ponieważ nie czynił tego Mardocheusz z pobudek religijnych, Haman mszcząc się za nieokazywanie mu holdów, postanowił wyniszczyć wszystkich Żydów w państwie perskim. Obietnicą 10 tysięcy

⁸ A. Tronina, *Księga Estery*, 177-18.

talentów srebra (Est 3,9) wymusza na królu edykt skazujący Żydów na zagładę. Haman uważa, że uznawanie suwerenności Bożych nakazów jest przejawem buntu wobec władzy króla; Hamanowi chodzi o zagładę narodu.

Król Asverus wydał dekret wyniszczenia Żydów (Est 3,13a-15), a rzuceniem losów ustalono termin (trzynasty dzień pierwszego miesiąca, jest to wigilia świta Paschy. Zapowiada to kolejne wybawienie narodu). W dekreście Żydzi nazwani są *laos* (naród, wspólnota religijna), a inne ludy *ethmoi*. Wyznaczony dzień zagłady według LXX to czternasty dzień miesiąca Adar (TH ma 13 dzień)⁹.

Mardocheusz reaguje na dekret postem, pokutą i modlitwą (Est 4,17a-17i).. Mardocheusz modli się - jest to modlitwa za Naród Wybrany, któremu grozi zagłada. Nie odwołuje się do zemsty, lecz chce oddać Bogu chwałę. Bóg jedynie może uratować Izraela od śmierci¹⁰. Także Estera i jej otoczenia pości (trzy dni – co jest zapowiedzią misterium paschalnego) i modli się (Est 4,17k-17z). Post i modlitwa są wyrazem wiary w Opatrzność

Nakłoniona przez Mardocheusza, Estera podjęła się wstawiennictwa u króla. Ocaliła Żydów w państwie perskim prosząc króla: „jeśli mnie darzysz życzliwości i jeśli królowi się podoba, to niech będzie darowane mi życie na moją prośbę i lud mój na moje życzenie! Albowiem sprzedano nas, mnie i mój lud, aby nas wygładzić, wymordować i zniszczyć” (Est 7,3-5). Haman zginął na szubienicy, którą przygotował dla Mardocheusza. Król wydał dekret rehabilitujący Żydów (Est 8,12a-12x)

Dzięki Esterze, która przypominała zasługę Mardocheusza w wykryciu spisku na króla, Mardocheusz został obdarzony władzą, dotąd przysługująca Hamanowi. Natomiast Żydzi zamieszkujący Persję, upoważnieni nowym dekretem, wymordowali swoich wrogów.

Opis TH różni się od łagodniejszego tekstu LXX. Opowiadanie nieprzyjaciół masakrze nieprzyjaciół w „ów dzień” jest transpozycja prorockiego tematu „dnia Pańskiego” . Tekst LXX pomija drastyczne opisy rzezi, łagodzi wrażenie mściwości Żydów.

Celem autora była ilustracja prawdy o przemianie sytuacji dotąd uciśnionych. Dlatego wykorzystał zasadę „odwetu” (lex talionis), zapożyczoną w dawnych opowiadaniach o wojnach Jahwe. Dlatego też podkreśla, że Żydzi „nie zagrabil mienia” pobitych nieprzyjaciół (Est 9,15n).

Estera prosząc króla o przedłużenie walki obronnej w Suzie o jeden dzień i o powieszenie synów Hamana, działa konsekwentnie w obronie wspólnoty żydowskiej – chociaż metodami swojej epoki¹¹.

⁹ A.Tronina, *Księga Estery*, 191.

¹⁰ A.Tronina, *Księga Estery*, 197.

¹¹ A.Tronina, *Księga Estery*, 223-225.

Na pamiątkę tego ustanowiono Święto Purim¹², które nie ma żadnych cech religijnych i nie wiąże się z historią Izraela..

2. Problemy teologiczne Księgi Estery

Zauważyć trzeba, że tekst hebrajski Księgi Estery nie wymienia w ogóle imienia Boga. W rozmowie Mardocheusza z Esterą (Est 4,14) nie pada imię Boga, ale rozmowa jest tak sformułowana, że łatwo domyśleć się o kogo chodzi; Mardocheusz mówi do Estery: „bo jeśli ty zachowasz milczenie w tym czasie, uwolnienie i ratunek dla Żydów przyjdzie z innego miejsca, a ty i dom ojca twego zginiecie”. Nie ma tu wątpliwości, że chodzi o ratunek, który ma przyjść od Boga.

(1) Ważność Przymierza dla Żydów podczas niewoli perskiej

Wszystkie teologiczne myśli Księgi Estery opierają się na zagadnieniu przymierza narodu wybranego z Bogiem. Przez tekst Księgi przewija się sformułowanie Księgi Przymierza: „Jeśli słuchać będziecie głosu mojego i strzec mojego przymierza, będziecie szczególną moją własnością pośród wszystkich narodów” (Wj 19,5). Przymierze jest dla Mardocheusza i Estery, a także dla narodu wybranego źródłem i pobudką do działania. Mardocheusz przekonując jeszcze niezdecydowaną Esterę do wystąpienia w obronie narodu, posługuje się argumentami wypływającymi z przymierza Boga z narodem; Bóg przyrzekł, że ocali swój naród, że zawsze dotrzymał słowa.

Estera, także, wierzy w siłę przymierza Jahwe z narodem. Estera wspomina przymierze podczas swojej modlitwy (tekst grecki) „ja słyszałam od młodości mojej w pokoleniu moim w ojczyźnie, że Ty, Panie, wybrałeś Izraela spośród wszystkich narodów i ojców naszych ze wszystkich przodków na wieczysta posiadłość i uczyniłeś im wiele rzeczy według obietnicy” (Est 4,17^m). Na podkreślenie zasługuje zwłaszcza fragment wypowiedzi: „ja słyszałam od młodości mojej”, który wskazuje, że Izraelici przypominali dzieciom i członkom pokoleń ten specjalny przywilej, otrzymany od Boga, czyli zawarte przymierze. Wyliczone przez nich wobec innych ludzi i narodów dobrodziejstwa uważali za wyświadczone im przez Boga. Mimo niewoli, Bóg przedstawiał się im jako jedyny, osobowy, mający przewagę nad bożkami pogańskimi.

(2) Naród Izraelski w otoczeniu pogan

¹² E.Zawiszewski, *Księga Estery*, w: *Wstęp do Starego Testamentu*, red. L.Stachowiak, Pallotinum, Poznań1990, 224-225; także Wprowadzenie do Księgi Estery, BT wyd.5.; E.Adamek, *Kobiety w Biblii. Stary testament*, ZNAK, Kraków 2006, 1176.

Księga Estery pokazuje, że Żydzi których dzieje przedstawia, występują zawsze jako zwarty, wspólnie działający naród. Chociaż rozproszeni są po całym państwie Aswerusa (=Kserksesa) to jednak zachowują swoją odrębność narodową w sprawach związanych z przepisami natury religijnej, w sprawach związanych z wypełnianiem Prawa Mojżeszowego: „Jest pewien naród rozproszony i odłączony od narodów we wszystkich państwach królestwa twego [państwa Aswerusa] a prawa jego są inne niż każdego innego narodu. Praw króla oni nie wykonują” (Est 3,8).

Księga opisuje konflikt między Mardocheuszem i Hamanem, konflikt, który rozciągnął się na cały naród żydowski. Powodem by nakaz wydany przez króla, by oddawano pokłon i klęczano przed Hamanem: „wszyscy słudzy króla, którzy stali w bramie, klękali i oddawali pokłon przed Hamadem, ponieważ taki rozkaz wydał król co do jego osoby. A Mardocheusz nie klękał i nie oddawał pokłonu” (Est 3,2). Sam Mardocheusz wyjaśnia swoje zachowanie w modlitwie (tekst grecki): „Ty znasz wszystko, Ty wiesz – tego, iż nie oddawałem pokłonu pysznemu Hamanowi, nie czyniłem ani z pychy, ani z zuchwałości, ani z żądy sławy. Byłem nawet gotów ślady stóp jego całować dla ocalenia Izraela. Lecz uczyniłem to, aby nie stawiać wyżej czci człowieka nad cześć Boga i aby nikomu nie oddawać pokłonu, oprócz Ciebie, Panie mój, i nie uczyniłem tego z pychy” (Est 4,17^{d,e}). Mardocheusz przeciwstawił się rozkazowi, ponieważ był Żydem. Haman wymagał za wiele, sprzeciwiało się to zasadom postępowania wyznawcy Prawa Mojżeszowego. W drugim, wydanym przez króla, dekreście postawa Mardocheusza znajduje potwierdzenie ze strony władcy. Sprawa tolerancji religijnej jest zaakceptowana. Król zarządza nawet „A odpis tego listu wystawcie na widok publiczny, na każdym miejscu pozwalając Żydom jawnie posługiwać się ich własnymi prawami” (Est 8,12^s). Określenie „własne prawa”, zdaniem egzegetów, oznaczają przepisy religijne, prawa zawarte w Dekalogu i Kodeksie przymierza. Jak widać sam król doszedł do wniosku, że prawa Żydów są słuszne i sprawiedliwe.

Księga Estery zatem, można powiedzieć, napisana została dla rozstrzygnięcia pewnych religijnych trudności. Autor cel osiągnął dzięki zaakcentowaniu roli zasadniczej Dekalogu i Przymierza w codziennym życiu Żydów¹³.

(3) Podstawowe prawdy wiary Izraelitów przebywających w niewoli
Zasadniczą, podstawową prawdą wiary Izraelitów żyjących pod władzą innych państw, w tym wypadku żyjących w niewoli perskiej, była Opatrzność. Żydzi wierzyli, że

¹³ S.Grzybek, *Teologia Księgi Estery*, 206-208.

(a) Bóg jest Stwórcą i Panem całego świata. Ta wiara w Opatrzność wyczuwalna jest w modlitwie Mardocheusza: „ponieważ Tyś uczynił niebo i ziemię i wszystko co na niej pod niebem godne jest podziwu, Ty jesteś Panem wszystkiego i nie ma nikogo ktoby sprzeciwił się Tobie, Panie” (Est 4,17c). Podobnie Estera w modlitwie wyznaje, że Bóg prawdziwy jest inny niż bożki pogańskie i przeciwstawia Boga Żydów bożkom pogańskim, fałszywym bogom. Istnienie Boga Jahwe jest gwarancją istnienia człowieka. (Trudno stwierdzić, czy Izraelici mieli pojęcie Boga-Stwórcy przed niewolą babilońską; są teologowie uważający, że Izraelici znali to pojęcie po niewoli. Jednakże wiele tekstów ST Żydzi znali, a wśród nich i te, które mówią o Bogu-Stwórcy, „że daje życie i śmierć, że rani i leczy i nie ma nikogo ktoby się mógł wyrwać z ręki Bożej” – por. Pwt 4,34-40; Est 4,17^b). W chwili zagrożenia, Estera przerywa swe milczenie i po trzech dniach postu stja przed królem, by przedstawić prośbę za swój naród. Estera „znalazła łaskę w jego [króla] oczach” (Est 5,2)¹⁴.

(b) Estera i Mardocheusz nazywają Boga Panem i Królem Wszchemogącym, wierząc, że może On pokrzyżować plany Hamana, zmierzające do wyniszczenia Żydów. Estera prosi: „Panie mój, wspomnij na mnie samotną, nie mającą prócz Ciebie żadnego wspomożyciela” (Est 4,17^l). Także Mardocheusz w modlitwie podkreśla przymiot Boga jako króla – Bóg jest królem. W ST tytuł „król” w odniesieniu do Boga używany jest rzadko¹⁵. Najczęściej prorocy, czy autorzy psalmów, obdarzali Boga tym tytułem. Modlitwa Mardocheusza wskazuje, że Żydzi w niewoli uważali Boga nadal za swojego jedyne Pana i władcę. I widzieli w Nim bardziej możnego opiekuna niż karzącego ich sędziego. Bóg był Tym, który pamięta o swoim narodzie, „nie gardzi swoim dziedzictwem, które wykupił z Egiptu” (Est 4,17^s). Bóg jest Tym, który nie dopuści, by poganie zapanowali nad Jego narodem: „Panie, nie wydawaj berła Twego (tj. Twojej władzy) tym, którzy nie istnieją i niech się nie naigrawają z naszego upadku” (Est 4,17^q). On „jest królem bogów i władca nad wszystkimi władcami” (Est 4,17^r). Takie określenie Boga wskazuje, że już w okresie perskim miało ono cechy uniwersalnego panowania Boga nad całym światem¹⁶.

(4) Bóg Izraelitów i Jego przymioty

Księga Estery wymienia cztery przymioty Boga: świętość, sprawiedliwość, wszechwiedzę i miłosierdzie.

¹⁴ E.Adamek, *Kobiety w Biblii. Stary testament*, 176.

¹⁵ A.Jankowski, *Królestwo Boże*, w: *Podręczna Encyklopedia Biblijna*, t.I, 690.

¹⁶ S.Grzybek, *Teologia Księgi Estery*, 208.

(a) Pierwsza cecha, świętość, należy do istoty Boga. Prorok Izajasza nazywa Go Świętym Izraela (np. Iz 1,4; 10,17; i In.). U Boga wszystko jest święte: Jego słowa, Jego ramiona, Jego imię, którego wymawiać nie było wolno (np. Am 2,7; Kpł 20,3; Iz 52,10 i In.). Nawet poganie doceniali Boga Izraela skoro król Asverus w dekreście nazywa Żydów „synami najwyższego, żywego Boga (=świętego)¹⁷, który dobrze kieruje i nami i przodkami naszymi” (Est 8,12^a).

Miedzy Bogiem i narodem wybranym istniała więź oparta na przymierzu; więź określana pojęciem ojcostwa i synostwa. Przymierze łączyło Izraelitów między sobą wokół Boga tak, że zbliżało ich do Najwyższego, równocześnie odcinając od środowiska, w którym żyli. Jednakże Izraelici zawsze widzieli przepaść między Jahwe najświętszym i sobą, swoją grzesznością. „Zgrzeszyliśmy przed obliczem Twoim, sprawiedliwy jesteś, Panie” (Est 4,17ⁿ). Poczucie grzeszności oddalało Izraelitów w niewoli perskiej od Boga, ale równocześnie pogłębiało pojęcie świętości Boga.

(b) Ze świętością Boga łączy się Jego sprawiedliwość (=cadiq). W sprawiedliwości Boga Izraelici widzieli zgodność działania Boga z Jego naturą i z przymierzem zawartym z Izraelem. Stąd też domagali się sprawiedliwości na co dzień i respektowali ją w stosunkach wzajemnych ze sobą i ludźmi, z którymi (wśród których) żyli. Dlatego też uważali, że król Asverus słusznie postąpił odsuwając królową Waszti (Est 1,15) – po zasięgnięciu opinii jak postąpić. Słusznie ukarani zostali eunuchowie spiskujący na życie króla (Est 2,23). Mardocheusz też oczekuje nagrody za wykrycie spisku. Izraelici uważają, że niewola jest słuszną karą, ponieważ – jak modli się Mardocheusz – „Zgrzeszyliśmy przed obliczem Twoim i wydałeś nas w ręce wrogów naszych za to, żeśmy czcili bóstwa ich. Sprawiedliwy jesteś, Panie” (Est 4,17ⁿ). Sprawiedliwość Boża domaga się odpowiedzialności zbiorowej, ale w Księdze widać i odpowiedzialność jednostkową: odpowiedzialność za działalność Hamana, Waszti, Mardocheusza, Estery. Ta sprawiedliwość nie jest przekupna – Księga Estery jest dowodem zwycięstwa Bożej sprawiedliwości.

(c) Sprawiedliwość Boża opiera się na Bożej wszechwiedzy. Bóg zna serce, nerki i wszystkie tajemnice człowieka. Estera zwraca się do Boga: „Panie, Ty wiesz wszystko, wiesz, że nienawidzę bezbożnych... Ty znasz niedolę moją” (Est 4,17^{u.w}). Księga Estery utożsamia tę wszechwiedzę Boga z Jego wolą. Jeżeli Bóg coś zna i zechce wykonać, to i wykona. Izraelitom Bóg zawsze dotrzymywał danego słowa, dlatego Mu ufają, a te ufność opierają na Jego mocy: „Panie, Królu, który panujesz nad wszystkimi, ponieważ w mocy Twojej jest wszystko. i nie masz takiego kto by Ci się sprzeciwił, gdy zechcesz ocalić Izraela” (Est 4,17^b).

¹⁷ S.Grzybek, *Teologia Księgi Estery*, 209.

(d) Najmocniej podkreślonym przymiotem Boga w Księdze Estery jest Jego miłosierdzie. Estera i Mardocheusz zanoszą modlitwy do Boga, ponieważ liczą na Jego miłosierdzie, a wypowiadając swą nadzieję w pomoc Bożą, równocześnie wyrażają wiarę w Jego Opatrzność: „Wysłuchaj prośby mojej, Panie. i bądź łaskawy ludowi Twojemu, i obróć smutek nasz w radość, abyśmy żyli i imię Twoje wielbili” (Est 4,17^h). Księga przypomina dobrodziejstwa wyświadczone przodkom i uważa, że jeżeli Bóg dopuścił do wydania dekretu skazującego Żydów na zagładę, to nie dlatego, że o nich zapomniał, ale by im okazać większe jeszcze miłosierdzie.

To miłosierdzie ma charakter uniwersalny. Bóg jest obrońcą całego narodu, chociaż pamięta o jednostkach i poprzez jednostki może okazać narodowi swoje miłosierdzie. Taką osobą, która była narzędziem Opatrzności Bożej, była Estera; ona sama mówi: „O potężny nad wszystkimi, Boże, wysłuchaj głosu pozbawionych nadziei i wyratuj nas z ręki niegodziwych...i wspomóż mnie opuszczoną i nie mającą nikogo oprócz Ciebie, Panie: (Est4,17^{l-4}).

Można powiedzieć, że „wielka nadzieja, połączona z ufnością w pomoc miłosiernego i sprawiedliwego Boga, oparta na niezachwianej ufności w pomoc miłosiernego i sprawiedliwego Boga, oparta na niezachwianej wierze w opatrzność Bożą, czuwającą na d losami człowieka, leżą u podstaw teologicznych pojęć Żydów, żyjących pod koniec niewoli perskiej”¹⁸.

(5) Etyka Izraelitów w okresie niewoli perskiej

Trudno mówić, że Księga Estery zasługuje na miano księgi mającej pozytywny i moralny charakter. Księga może odstraszać swoją wyrafinowaną zemstą i okrucieństwem¹⁹. Jednakże mściwe postępowanie Żydów w stosunku do nieprzyjaciół można usprawiedliwiać (rozumieć) stosowaną przez nich starotestamentową klątwą – (hbr. cherem, łac. ius talionis). Polegała ona na tym, że ze zwyciężonym w walce wrogom Boga czy narodu, odbierano życie, zabijano ich zwierzęta, cały dobytek, a majątek niszczone (palono) (por.Pwt 13,16n; 1 Mach 5,5). Takie postępowanie było zewnętrznym wyrazem sprawiedliwości Bożej, która w taki sposób otrzymywała satysfakcję i odnosiła zwycięstwo. Przykład króla Saula pokazuje, że król został ukarany odrzuceniem przez Jahwe, ponieważ nie zastosował w pełni klątwy do króla Amalekitów, Agaga, jego wojska, dobytku króla i dobytku wojska. Prawdopodobnie mając ten przykład w pamięci, Estera próbowała zaistniały konflikt załatwić bez rozlewu krwi poprzez swoją dyplomację, przez wydanie uczyty, przez rozmowy s królem, Hamanem i innymi dostojnikami dworu królewskiego. Nie mogąc uchronić swego narodu przed wojną, zasto-

¹⁸ S.Grzybek, *Teologia Księgi Estery*, 211.

¹⁹ S.Grzybek, j.w., 212.

sowała prawo odwetu, jako środek ostateczny i potem poprosiła króla Aswerusa o drugi dzień walki (który dla pokonania już pokonanych wrogów nie był potrzebny), by ostatecznie pokonać wroga. Prośba Estery była wyrazem dokładnego rozumienia przepisów etyki ST i pragnienia dokładnego ich wypełnienia. Walka Żydów z mieszkańcami Persji nie miała charakteru rabunkowego („na majątek ich ręki swojej nie wyciągnęli – Est 9,15.16), wypływała z pobudek religijnych. Ludzi współczesnych dziwi (zawziętość przeraża) podkreślona zawziętość tekście Księgi zawziętość i nienawiść Żydów, która stała się powodem śmierci wielu mieszkańców Persji, żyjących z dala od Suzy (stolicy państwa) i nie znających jej problemów.

W pierwszym dekrete króla Aswerusa, wysłanym do wszystkich prowincji królewskich, król zarządził: „aby wygubić i wybić i wyniszczyć wszystkich Żydów od chłopca do starca, dzieci i kobiety, w tym samym dniu (Est 3,13). Drugi dekret królewski pozwalał Żydom odplacić zemstą za zemstę; podkreślić trzeba, że Żydzi jednak nie znęcali się nad wrogami i nie zagrabili pozostawionego przez nich majątku. Dlatego też nie można ustanowione po tym odwiecie Żydów święta Purim nazywać pamiątką rzezi i zemsty Żydów nad wrogami, lecz radosną uroczystością z okazji odniesionego zwycięstwa²⁰. Ta walka była wyrazem pragnienia pokoju, uwolnienia z rąk wroga i wprowadzeniem dobrobytu w narodzie i kraju: Mardocheusz, uczyniony wielkim przez króla Aswerusa „troszczył się o dobro swego ludu i zabiegał o szczęście całego swojego narodu” (Est 10,3).

(6) Księga Estery nawiązuje do wydarzeń historii Izraela, można powiedzieć, że zawarta jest w niej releksja niektórych wydarzeń ST. Chodzi o napelnienie nadzieja znajdujących się w niewoli Izraelitów przypominając, że są ludem Bożym, o którym Bóg – jak kiedyś tak i teraz – pamięta.

Poprzez np. A) konflikt Hamana z Mardocheuszem Księga ukazuje odwieczną wrogość Amalekitów i Izraelitów. Haman ma przydomek „Agagita” (Est 3,1). W tradycji żydowskiej, Amalekita był symbolem wrogich Izraelowi potęg, a nawet wrogich Bogu. Haman w Est jest jedynym wrogiem Żydów. „Jego spisek na cechy osobistej zemsty nad Mardocheuszem i Żydami. – Opozycja Haman – Mardocheusz nawiązuje do konfliktów Izraela z Amalekitami (por. Wj 17,8-16; Lb 24,7-20; 1 Sm 15).²¹ Mardocheusz, pochodzący z królewskiego rodu, gorliwy Żyd, jest przeciwstawiony Hamanowi, Agagicie, wrogowi Żydów. Konflikt

²⁰ S.Grzybek, j.w., 214.

²¹ A.Hanulewicz, *Releksja typologiczna wydarzeń historycznych w protokanonicznej Księdze Estery*, w: *Scriptura Sacra. Studia Biblijne nr 10, Wyd. Teol. UOp, Opole 2006*, 47.

między Hamadem i Mardocheuszem nawiązuje do konfliktu Saula a Agagiem, królem Amalekitów²².

(B) Żydzi nie wyciągnęli ręki po dobra Hamana i jego synów, nie zagrabili jego majątku („po ich majątek nie wyciągnęli ręki” - Est 9,10.16), chociaż mieli do tego prawo (Est 8,11). Żydzi chcieli uczynić zadość sprawiedliwość zabijając Hamana. Usunęli przekleństwo ciężące na rodzie. Mardocheusz tryumfując w stroju królewskim wypełnia rolę następcy na tronie Saula („Mardocheusz wyszedł od króla w szacie królewskiej z fioletowej purpury i białego lnu, w wielkiej złotej koronie, w płaszczu z bisioru i szkarłatu” - Est 8,15).

Autor Księgi poucza, że choć Saul pokonał Amalekitów, wrogów Izraela, to dopiero Mardocheusz ocalił naród rozprawiając się ostatecznie z wrogiem Żydów - Hamanem²³.

(C) Estera jest uosobieniem niewiasty, która włącza się w Boży plan walki ze złem. Podobna jest do niewiast, które włączyły się w Boży plan zbawczy: Rachub, Debora, Rut, Judyta, a w NT – Maryja. Estera spełnia swoją misję dzięki gotowości przyjęcia pomocy od siły wyższej („Panie mój, Królu nasz, Ty jesteś jedyny, wspomóż mnie samotną, nie mającą poza Tobą wspomóżyciela” - Est 4,17).

Jej posłuszeństwo Mardocheuszowi przynosi skutek (choć było inspirowane, przygotowane przez Mardocheusza). Estera przypomina tu Jozuego (jest typem Jozuego), który u boku Mojżesza prowadził bitwę z Amonitami i potem ostatecznie wprowadził Izraelitów do Kanaanu.

(D) Estera przypomina Józefa, który wierny Bogu, prawy Izraelita, był w stanie, na obczyźnie, uratować własny naród i innych ludzi. Estera też ratuje własny naród od zagłady.

(E) Postępowanie Józefa i Mardocheusza:

Józef w Egipcie, jako obcy, wykorzystał swoją godność i stanowisko na dworze króla, Mardocheusz, jak Józef, odznaczał się umiejętnością przekonującego przemawiania i argumentowania (por. Est 4,14 – słowa Mardocheusza do Estery: „Bo jeśli ty zachowasz milczenie w tym czasie, uwolnienie i ratunek dla Żydów przyjdzie z innego miejsca”

Rdz 45,5.7 – słowa Józefa do braci: „dla waszego ocalenia od śmierci Bóg wysłał mnie tu przed wami”. „Bóg mnie wysłał przed wami, aby wam zapewnić następców na ziemi i abyście przeżyli dla wybawienia wielu”)

(F) Słowa skierowane do Estery: „znalazła łaskę” w oczach Hegaja, zarządcy haremu (Est 2,9) i słowa o Józefie: „Pan był z nim, okazując mu miłosierdzie”²⁴.

²² A.Hanulewicz, j.w., 49.

²³ A.Hanulewicz, j.w., 51.

²⁴ A.Hanulewicz, j.w., 53-54.

Po 70r. po Ch. czyny Estery i Mardocheusza były wzorcem zachowań w trudnych sytuacjach. W tradycji Kościoła Estera uważana jest za symbol ludu Bożego znajdującego się w otoczeniu sprzeciwiających się jej postawie ludów świata.

Św. Hieronim i Rupert z Deutz widzą w niej typ Maryi stojącej u boku Chrystusa²⁵

(7) Święto Purim i Pascha

. Księga Estery sygnalizuje powiązanie święta Purim z tradycją Paschy.

1) Zamach Hamana, dekret zagłady Żydów wydany został w dniu przed Paschą. Miał to być dzień w którym Jahwe kiedyś wyprowadził Żydów z Egiptu. Los wyznaczający dzień zagłady nie mógł paść w miesiącu wybawienia, los w rękach Hamana był początkiem jego zguby.

2) Purim jest świętem wyzwolenia Izraela z niebezpieczeństwa śmierci (nie jest dniem radości z wywarcia zemsty), tym samym Purim jest równoznaczne z Paschą (Est 9,17-21) Pascha była pamiątką wybawienia Izraela z niewoli egipskiej i pamiątką scalenia narodu żyjącego w rozproszeniu. Purim zatem, w sytuacji diaspory, zajmuje miejsce Paschy. Oznacza to, że zapoczątkowane Paschą dzieło Bożej opatrności, polegające na wyprowadzeniu Izraelitów z Egiptu, kończy się w Księdze Estery świętem Purim, którym naród świętuje swoje ocalenia i pobyt w diasporze, wśród ludów pogańskich. (W czasie Księgi Estery chodziło nie o wyzwolenie z niewoli, lecz o ratunek dla tych, którzy żyją w diasporze)²⁶.

Z a k o ń c z e n i e

Czytając Księgę Estery, zastanawia sposób postępowania osób związanych z dworem króla, który charakteryzuje intryga. Mardocheusz wykrywa spisek na króla, Haman przygotowuje zemstę na Mardocheuszu i całym ludzie żydowski, Estera powiadamia króla o spisku Hamana, król zmienia dekret na korzyść Żydów, Estera wyjawia królowi udział Mardocheusza w wykryciu spisku na króla (co w konsekwencji wpływa na wyniesienie Mardocheusza do godności wysokiego urzędnika państwa), Żydzi stosując, ius talionis, zabijają wielu mieszkańców Persji. Można by opowiadaniu o Esterze nadać tytuł „Intryga”²⁷.

Inne opracowanie Księgi Estery²⁸ nadaje opowiadaniu tytuł „Estera lub przebrania”, zwracając uwagę na zmianę ról występujących osób, na ujawnianie się tego, kim są. Trudno przewidzieć co i kogo poszczególne osoby reprezentują. W trakcie narracji osoby zmieniają

²⁵ A.Tronina, *Księga Tobiasza, Księga Judyty, Księga Estery*, 169.

²⁶ A.Hanulewicz, *Relektura typologiczna wydarzeń historycznych...*, 57.

²⁷ Taki tytuł rozdziału o Esterze daje E..Adamek w książce *Kobiety w Biblii.Stary Testament*, Kraków 2006, 174.

²⁸ P.Beauchamp, *Pięćdziesiąt portretów biblijnych*, 237.

się, odkrywają kim są; zmieniają się (=przebierają). W opowieści historia toczy się jak w karnawale: utwór zaczyna się ucztą, kończy się ucztą, królowa Waszti zamienia się rolą z Esterą, Haman okazuje się knującym spisek, Mardocheusz odkrywa inny spisek, a potem zajmuje stanowisko Hamana, Żydzi mają być zniszczeni, a potem oni niszczą mieszkańców Persji.

P.Beauchamp kończy omówienie Księgi Estery słowami: „Cała historia kończy się uctowaniem, i podobnie jak z wieku na wiek, uroczyscie obchodzona jest jego pamiątka. Kobieta odmieniła losy narodu. Tak właśnie historyczna tradycja Izraela składa hołd mocy tkwiącej w kobiecej urodzie. Dziej się cudowna rzecz: wykształcona w okresie postbiblijnym, ludowa tradycja żydowska przejmuje opowieść i prowadzi jeszcze dalej, niż sama sięga. To właśnie w takiej karnawałowej formie obchodzone jest święto nazwane „świętem losów” (Purim). Obchodzone jest ono zresztą w tym samym czasie, co nasza karnawał. Atmosfera karnawału dobrze pasuje do Księgi Estery i, jak się wydaje, ukazuje jej sens. (i odwrotnie)., jest to właściwa chwila, by założyć przebranie, przebrać się za kogoś innego – podobnie jak Haman i Mardocheusz wymienili między sobą swoje *purim*, losy. Aż do ostatniej chwili wszyscy spodziewali się, że zobaczą na szubienicy – miejscu przeznaczonym dla przestępcy – tego, który okazał się (ale dopiero w ostatnim momencie) człowiekiem sprawiedliwym. Świętowanie osiąga swą pełnię dopiero wtedy, kiedy dotrywamy aż do końca, dłużej niż do ostatniej chwili, kiedy osiągniemy stan upojenia „*ad lo 'yada*” to znaczy stan, kiedy „nie wiemy”, który z nich jest dobry. Kto jest naprawdę sprawiedliwy, a kto jest prawdziwym grzesznikiem, okazuje się na tle tego, co pozorne, w ciemnościach nocy. Nasza wiara nie przemawia w inny sposób”²⁹.

Białe tkaniny lniane i fioletowa purpura były przy-
Mocowane sznurami z bisioru i czerwonej purpury
Do srebrnych pierścieni na kolumnach i białego marmu-
Ru. Sofy złote i srebrne stały na posadzce z kamieni
Koloru szmaragdu, białego marmuru, masy perłowej i na mozaice (Est 1,6).

Zagadnienia do utrwalenia:

1. Reminiscencje świątyni, celebracji liturgicznych w obrazach pałacu, uczty.
2. Formy połączenia losów bohaterów, przytoczonych zdarzeń (trzy dni modlitwy, termin zagłady Żydów Izraelitów In.) z historią Izraela.
3. Bóg Izraelitów przebywających w niewoli perskiej.
4. Moralność Izraelitów podczas niewoli perskiej.

²⁹ P.Beauchamp, *Pięćdziesiąt portretów biblijnych*, 239-240.